

Lexicon

Algemene aanwijzingen

- Zorg voor een hoog tempo in de les.
- Zorg dat alle materialen klaarliggen.
- Houd de les klassikaal. Studeer instrumentale partijen klassikaal in door iedereen de juiste speelbeweging op de tafel te laten maken.
- Wissel werkvormen en aandachtsgebieden zoveel mogelijk af. Niet steeds ritme klappen, maar ook bijvoorbeeld toonhoogte aan bod laten komen. Een lied aanleren mag maximaal tien minuten duren. Een lang lied kan over twee lessen verspreid worden. Denk tijdens het aanleren ook aan het geven van luisteropdrachten als: 'Hoeveel regels heeft het lied, steek je vinger op wanneer je de hoogste noot van het lied hoort, hoeveel keer komt dit ritme voor?'
- Praat zo weinig mogelijk. Uitleggen heeft zelden het beoogde effect. Doe in plaats daarvan iets voor en geef met een gebaar aan wanneer de kinderen mee mogen doen. Geef een korte, duidelijk geformuleerde opdracht als het niet anders kan.

Didactische aanwijzingen

- Kinderen zullen instrumentale partijen meestal uit het hoofd moeten spelen (behalve tegenstemmen op een blokfluit). Daarom moeten de partijen kort zijn en/of veel herhalingen bevatten. Een ritme van twee maten kan bijvoorbeeld vier keer herhaald worden. Studeer alle partijen eerst klassikaal in. Doe dit daarna per groepje dat een partij moet spelen. Deel vervolgens per groepje een of meer slaginstrumenten uit en oefen ook daarmee de partijen. Hoort de partij bij een lied, dan kan de rest van de klas het lied zingen.
- Zorg voor aandacht en concentratie. Laat de kinderen voelen dat dit bij muziek maken nodig is. Laat het bijvoorbeeld maar fout gaan wanneer er niet goed wordt opgelet.
- Stimuleer, maar prijs alleen wanneer iets echt beter gaat. Laat het overdoen en geef aanwijzingen om het beoogde klankbeeld te bereiken. Bijvoorbeeld: 'Doe wat zachter, kijk eens goed naar mijn mond (playbacken mag wel), kijk eens naar mijn hand' (bij dalende tonen de hand met de palm naar boven gekeerd meebewegen, meemetten).
- Maak het moeilijker wanneer een opdracht goed is uitgevoerd en eenvoudiger wanneer het nog niet lukt. Geef niet te veel commentaar op wat de klas doet.
- Wanneer er een cirkel op de grond van het speellokaal staat, kan er vlot een mooie kring gemaakt worden.
- De opstelling bij de aanleerfase in groep 1 of 2 is de kring in kleermakerszit. Ga ook eens op een andere plaats in de kring zitten zodat andere kinderen de leerkracht ook goed kunnen horen en zien. Laat de kinderen staan wanneer ze zelf mee gaan zingen.
- Laat de kinderen het lied alleen zingen om te controleren of ze het kennen. Stel hierbij uiteraard in groep 1 nog niet te hoge eisen.
- Gebruik Orff-instrumenten en bied deze klassikaal aan.
- Meet tijdens het voorzingen in groep 1 en 2 de toonhoogte mee. Zing door middel van wisselzang zelf een verkeerde regel goed voor. De kinderen zingen dan niet mee, om een schijnresultaat te voorkomen.
- Zing niet mee, maar wel vóór. Door niet mee te zingen kan de leerkracht naar de klas luisteren. De kinderen kunnen dan ook niet op de leerkracht

‘leunen’. Geef leiding aan de kinderen door ze te laten reageren op het inzetgebaar en de slag.

- Geef altijd de juiste begintoon aan met een melodie-instrument en zing het begin voor. De toon die in het boek staat is in principe juist. Met wisselende begintonen beginnen werkt verwarrend en bevordert het zuiver zingen niet. Geef bij opmaatlieden de eerste twee tonen aan. Door aandacht aan de kwaliteit van het zingen te geven kan het hoge register bij de kinderen ontwikkeld worden. Pas stemvorming toe naar aanleiding van het zingen van een lied. Zeg niet dat de klas tijdens het zingen gezakt is, maar geef een oefeningetje of een suggestie waardoor het beter gaat.
- Het inzingen en/of toontreffen moet niet langer dan vijf minuten duren. Herhaling van de oefening kan bijvoorbeeld tijdens de leswisseling. De uitdaging: ‘Ik denk dat jullie deze sprong niet kunnen, maar we proberen het toch’ werkt praktisch altijd. Het gaat bij het treffen van de toon om het machtig worden van de techniek. Schakel hierbij als controle- en/of hulpmiddel klankstaven in.
- Kinderen inschakelen. Veel kinderen bespelen een instrument. Vanaf groep 5/6 kunnen deze kinderen ingeschakeld worden. Dit kan de leerkracht die zelf niet muzikaal is ondersteunen. Geef bijvoorbeeld een moeilijk lied of ritme mee naar huis om het in te studeren. Zo worden deze kinderen ook op een zinvolle manier ingezet.

Leslocatie

De lessen in groep 1 en 2 vinden zoveel mogelijk plaats in het speellokaal.

Bouwstenen

Bouwstenen zijn korte ritmes, gekoppeld aan woorden die hetzelfde ritme hebben. Het zijn hulpmiddelen om kinderen de ritmische notatie, verbonden met het klinkend ritme, bij te brengen.

Vooraf bij ritmische vorming en muzieknotatie is het gebruik van ritmische en/of melodische bouwstenen een veel gebruikt hulpmiddel.

Een moeilijkheid hierbij is dat bijna alle woorden in zowel een twee- als een driedelig ritme kunnen worden gezegd. Het is van belang hier verantwoorde keuzes te maken en vaste woorden bij vaste ritmes te houden, tenminste waar het gaat om de verdeling in twee- en driedeligheid.

Voorbeelden van bouwstenen zijn:

In de methode zijn in elke groep drie of vier basisritmes in bouwsteenvorm opgenomen die gedurende het hele jaar in allerlei vormen terugkomen. Wel wisselen de teksten, omdat het verfrissend werkt wanneer er bij een bepaald lied of thema teksten worden gebruikt die erbij passen. Het is daarom handig ook te werken met een set bouwstenen zonder tekst.

Werkwijze:

Het verbinden van de bouwstenen is heel belangrijk. Zet vanaf het begin bouwstenen achter elkaar die worden geklapt zonder hiaat ertussen. Een veel gemaakte fout is dat wanneer er twee bouwstenen achter elkaar staan, de maat niet doorloopt. Ritme beweegt zich altijd op een maat of puls die niet onderbroken mag worden. Maak steeds zinnen van twee of vier of acht maten (bouwstenen). Een oneven aantal werkt desoriënterend en komt alleen in muziekstukken voor waar de componist bewust zijn luisteraar wil bruuskeren. Wanneer de klas een bepaald ritme kan klappen, laat het dan op instrumenten spelen en/of gebruik het als voorspel of als begeleiding bij een lied. Kinderen ervaren zo het nut van wat ze geleerd hebben. Wie in groep 6 of hoger de kinderen nog met bouwstenen wil laten werken (en daar is veel voor te zeggen) kan in plaats van de diereennamen uit groep 3 automerken gebruiken en daarmee files maken.

Ritmebouwstenen

We onderscheiden klassikale en individuele ritmekaarten. De klassikale kaarten zijn uitgevoerd in A4-formaat.

De individuele ritmekaarten zijn kleiner. Ze worden in een set van zes kaarten geleverd. Kopieer deze set voor ieder kind.

Pas het oefenen met de bouwstenen direct toe in de muziek en schakel hierbij allerlei soorten instrumenten in.

Verdeel ritmes bijvoorbeeld over de verschillende groepen. Een ritme van vier

of acht maten kan als voor-, tussen- of naspel dienen bij een lied, maar ook als ostinate begeleiding wanneer het ritme steeds wordt herhaald. In tegenstelling tot de gezongen canon, die pas in groep 6 aan de orde kan komen, kan een ritmecanon al in groep 4 of 5 uitgevoerd worden. Leg een ritme van acht kaarten en laat de tweede groep twee kaarten na de start van de eerste groep invallen (aan het einde herhalen, zet er een herhalingsteken achter).

Voorbeeld van aanleren via echo spreken:

Leerkracht	Groep
 tij - ger	 tij - ger
Leerkracht	Groep
 leeuw	 leeuw

Maak bij leeuw op de tweede kwart een tussenbeweging en laat de kinderen dat ook doen. Klap niet met vlakke handen tegen elkaar, maar met ontspannen handen in elkaar.

Melodische bouwstenen

In de methode wordt ook gebruikgemaakt van melodische bouwstenen. De werkwijze hierbij is gelijk aan die van de ritmebouwstenen.

Echo klappen

Dit gaat op dezelfde manier als de bouwstenen. Combineer het klappen met andere vormen als knieslag, voetstamp, vingerknip of vingertik op de bank. De aansluiting van de klas op het voorklappen is heel belangrijk. Geen pauzes ertussen, maar direct overnemen.

Door deze oefening worden allerlei combinaties van melodieën of ritmes luisterend door de kinderen opgenomen. Deze oefening moet evenals het echo zingen regelmatig gedaan worden. Het liefst voorafgaande aan een trefoefening. De fragmenten moeten kort zijn. Laat de oefening niet langer dan een tot anderhalve minuut duren.

Echo zingen

Zie voor het waarom van het gebruik van do-re-mi-namen onder Solmiseren. Zing een kort fragment voor en laat de kinderen het nazingen. Bij het zingen gaat het dan om korte melodiefragmenten op tekst of op solmisatienamen.

Meet eventueel met de hand mee.

Bijvoorbeeld:

leerkracht:	groep:
la	la
so so	so so
mi	mi

Deze oefening geeft de mogelijkheid lastige sprongen of combinaties voor te bereiden. Het echo zingen gaat dus aan het treffen vooraf. De leerkracht kan tijdens het voorzingen door het maken van accenten of verlengingen de nadruk leggen op een moeilijkheid.

Improviseren

Hanteer bij het improviseren van een ritme of melodie de volgende regels:

- Maak voor ritmische improvisaties uitsluitend gebruik van ritmische bouwstenen die de kinderen ook kennen of binnenkort leren kennen.
- Maak altijd muzikale zinnen. Die bestaan uit twee + twee of vier + vier maten.
- Houd altijd een rustig tempo aan.
- Gebruik bij het maken van melodieën niet meer tonen dan noodzakelijk.
- Neem adempauzes in de tijd van de laatst gespeelde noot, zie de komma.

Improvisatievoorbeeld:

Lied aanleren

Bekijk vooraf nauwkeurig de structuur van het lied. Zijn er herhalingen in de muziek en/of de tekst? Hoe is de vorm? Zijn er moeilijke woorden en/of sprongen?

Zing het lied in zijn geheel voor. Zing niet met de kinderen mee. Luister naar wat nog niet zo goed gaat. Leer een lang lied in twee lessen aan. Zorg ervoor dat een afgerond gedeelte in de eerste les bekend is. Zing zelf wel steeds het gedeelte dat in de volgende les aangeleerd wordt erbij.

Een lied kan als volgt aangeleerd worden:

- Stel een vraag over de tekst.
- Zing het lied voor en laat het antwoord op de vraag geven.
- Stel een nieuwe vraag over de tekst.
- Zing het lied weer voor en laat het antwoord op de vraag geven.
- Stel een vraag over de vorm (bijvoorbeeld hoeveel regels heeft het lied?) of de melodie (bijvoorbeeld bij welk woord hoor je de hoogste of de laagste noot, de kortste of de langste noot, welke regel hoor je twee keer, hoe vaak hoor je het woord 'de'?).
- Zing het lied voor en laat daarna het antwoord geven op de vraag over de vorm of de melodie.
- Zing het lied in wisselzang: de leerkracht zingt een deel, de groep het andere deel.
- Geef een regel 'weg' aan de klas. Deze regel mogen de kinderen nu steeds zingen bij de wisselzang. (Dit noemen we de weggeef-methode.)
- Varieer de wisselzang en luister wanneer de groep zingt. Herhaal hierbij zo vaak als nodig is.
- Adem met de groep in voordat de leerkracht het begin aangeeft.
- Laat de kinderen rechtop zitten.
- Gebruik steeds hetzelfde inzetgebaar, gebruik niet het woordje 'ja' als inzet (dan gaat het niet gelijk en kijken de kinderen niet).
- Geef korte aanwijzingen, houd de vaart in de les.
- Maak bij een moeilijk lied tekeningen of schrijf de steunwoorden op het bord.

Maatspel

Bij een maatspel worden de maateenheden over verschillende groepen verdeeld.

Een maateenheid is de notenwaarde die geteld wordt. In een vierkwartsmaat is dat de kwartnoot, in een tweetweede maat de halve noot. ($\frac{2}{2}$)

Voorbeeld: Een vierkwartsmaat ($\frac{4}{4}$).

The image shows a musical score for a 4/4 measure drill. It consists of four staves. The first staff is labeled 'tellen' (count) and contains a sequence of eight quarter notes (represented by stems with flags) across two measures. The second staff is labeled 'groep A' and contains quarter notes on the first and third beats of each measure, with rests on the second and fourth beats. The third staff is labeled 'groep B' and contains quarter notes on the second and fourth beats of each measure, with rests on the first and third beats. The fourth staff is labeled 'groep C' and contains quarter notes on the first and second beats of each measure, with rests on the third and fourth beats. The time signature is 4/4.

Groep A speelt op de eerste en derde kwartnoot (tel). Groep B speelt op de tweede en vierde kwartnoot (tel). Groep C speelt op de eerste en tweede kwartnoot (tel). Tel alleen bij het inoefenen mee.

De volgende voorbeelden zijn moeilijker:

The image shows a musical score for a more complex 4/4 measure drill. It consists of four staves. The first staff is labeled 'tellen' (count) and contains a sequence of eight quarter notes across two measures. The second staff is labeled 'groep A' and contains quarter notes on the first, third, and fourth beats of each measure, with a rest on the second beat. The third staff is labeled 'groep B' and contains quarter notes on the second and fourth beats of each measure, with rests on the first and third beats. The fourth staff is labeled 'groep C' and contains quarter notes on the first, second, and fourth beats of each measure, with a rest on the third beat. The time signature is 4/4.

In (6/8) maat (in tweeën).

tellen

groep A

groep B

groep C

In (6/8) maat (in zessen, dus een langzaam tempo).

Let goed op de accenten op de eerste en de vierde achtste noot van elke maat.

tellen

groep A

groep B

groep C

Studeer elke partij klassikaal in. Zorg ervoor dat elke partij anders klinkt. Groep A kan bijvoorbeeld klappen, groep B op de knieën slaan en groep C met de voet op de grond tikken.

Verdeel na het instuderen de klas in drie groepen en geef elke groep een partij.

Zet daarna op elke partij enkele slaginstrumenten. Houd daarbij rekening met de klankkleur. Bijvoorbeeld groep A instrumenten van hout, groep B van vel en groep C van metaal.

Gebruik het maatspel:

- als oefening;
- als voorspel voor een lied in de desbetreffende maatsoort;
- als begeleiding onder een lied, canon of blokfluitstukje.

We geven een aantal aanwijzingen bij het maatspel:

- Wanneer deze oefening gebruikt wordt als begeleiding onder bijvoorbeeld een lied, dan moet de klas het lied goed kennen.
- Maak de oefening niet te ingewikkeld. Een te moeilijke oefening geeft onrust.
- Geef bij de daadwerkelijke uitvoering de instrumenten aan de kinderen die de oefening goed kunnen uitvoeren.
- Oefen eventueel buiten de les met de kinderen die het nog niet goed kunnen uitvoeren.

Meemeten

Dit is het aangeven van het melodieverloop binnen een lied of melodiefragment in gebaren van hoger en lager. Het gebeurt met een opgeheven arm en een vlakke, vooruitstekende hand.

Veel kinderen vinden het meemeten heel moeilijk. Het is ook veel moeilijker dan het zingen van genoteerde noten of het benoemen van melodische bouwstenen. Kinderen leren door meemeten in hoog en laag denken. Laat de kinderen bij het oefenen van (genoteerde) melodiebouwstenen gelijk meemeten. Op deze manier leren zij een gezongen afstand omzetten in een motorische beweging.

We geven een aantal aanwijzingen:

- Laat het langzaam doen, zodat de kinderen tijd hebben om te denken en die gedachte om te zetten in een gebaar.
- Neem de fragmenten aanvankelijk kort.
- Neem de afstanden tussen de tonen qua grootte in overeenstemming met de afstand. Wanneer het bijvoorbeeld gaat over 'do re' nemen we een klein verschil in hoogte en als het gaat om 'do so' nemen we een groot verschil.
- Toonherhalingen hoeven niet te worden aangegeven. De herhaling 'so so' kan dus met één gebaar worden getoond.

Muziek beluisteren

Het gebruik van muziekvoorbeelden in de methode vereist enige toelichting. Bij de keuze van muziekvoorbeelden laten we ons leiden door de volgende overwegingen:

- Is in het voorbeeld duidelijk te horen waar het om gaat?
- Daagt de muziek uit tot luisteren?
- Is de muziek het waard om in de les gebruikt te worden?

In de praktijk zal het tweede vaak afhangen van het eerste: de luisteropdracht zal, als deze duidelijk en uitdagend genoeg is, de leerling motiveren om te luisteren. Hoe jonger kinderen zijn, hoe meer onbevangen zij muziek tegemoettreden. Daarbij komt dat jonge kinderen muziek primair fysiek ervaren en minder emotioneel dan pubers en volwassenen. Wij vinden dat muziek het waard is om in de les gebruikt te worden wanneer deze voor de kinderen nieuw is. De muziek moet niet een herhaling zijn van wat ze thuis ook kunnen horen. Ze moeten ervan kunnen leren. Een fragment moet geschikt zijn om goede luisteropdrachten bij te maken. Denk daarbij aan vragen als:

- Klonk de muziek hard of zacht?
- Hoeveel keer hoorde je de trompet?
- Waarom zou de muziek op dat punt ineens sneller gaan?
- Hoeveel keer hoor je dezelfde melodie?
- Waar zou deze muziek over gaan? (Laat een keuze maken uit een aantal mogelijkheden.)

Gebruik geen vragen als:

- Wat vond je van deze muziek?
- Heb je een trompet gehoord?

We hanteren het volgende schema bij het maken van de vragen:

1. Klank: bijvoorbeeld sterk - zacht; hoog - laag; langzaam - snel.
2. Vorm: zinsbouw, ABA en rondo.
3. Betekenis: illustratieve muziek, uitdrukking van gevoelens.

Leer de kinderen verder de juiste namen van instrumenten te gebruiken.

Let wel: muziek beluisteren is een activiteit. Muziek beluisteren als achtergrondmuziek tijdens tekenen of schilderen, is dat niet. In een hogere groep kan de leerkracht wel 'muziek als achtergrond' aan de orde stellen en voorbeelden laten horen.

Muzieknotatie

Het klassieke westerse muzieknotatiesysteem berust op de notenbalk met vijf lijnen. De lijnen worden van onder naar boven genummerd:

De notennamen worden vastgelegd met een sleutel. Naast de viool- en bassleutel zijn er nog meer sleutels. De meeste hiervan werden vroeger nog gebruikt en zijn voor ons niet van belang.

De enige sleutel waarmee de kinderen in de methode te maken krijgen is de G- of vioolsleutel. De sleutel begint op de lijn waarop de g' ligt. Dat is de tweede lijn.

Zo is het mogelijk om heel wat noten vast te leggen. Verhogen of verlagen van noten vindt plaats door respectievelijk # en b

Naast de gebruikelijke notatie maken we gebruik van de grafische notatie. Daarmee kunnen we muzikale 'parameters' aanduiden: hoog-laag, sterk-zacht, langzaam-snel. Deze manier van noteren is ook zeer geschikt voor het aangeven van muzikale tegenstellingen zoals licht-donker, vrolijk-droevig. De lesschema's geven aan hoe er met de grafische notatie gewerkt kan worden. Geef bij een tekening van een klankstukje op het bord een duidelijke volgorde aan. Waar begint het en hoe loopt de route? Gebruik afbeeldingen, eigen tekeningen en/of bestaande muziketekens (bijvoorbeeld het crescendo- en decrescendo-teken).

Grafische notatie maakt dus geen gebruik van universeel geldende tekens, maar de leerkracht geeft al lesgevend de betekenis van het desbetreffende teken aan.

Toonduur

De duur van de tonen is af te lezen uit de notenwaarden. De verschillende soorten noten staan in rekenkundige verhouding tot elkaar:

The image displays nine musical staves, numbered 1 to 9, illustrating different note values in 4/4 time. Each staff begins with a treble clef and a 4/4 time signature.

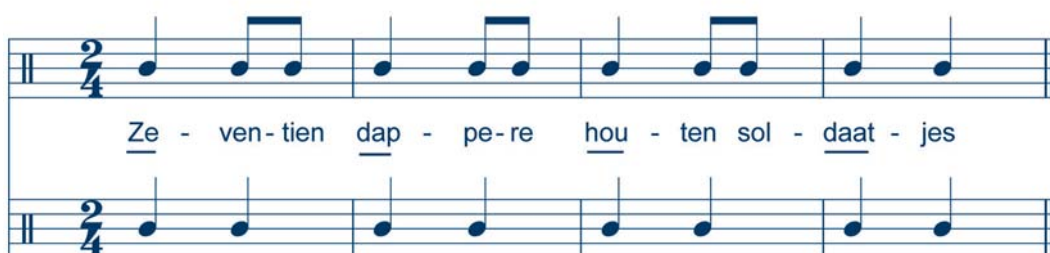
- Staff 1:** A single whole note (semibreve) on the middle line (F4).
- Staff 2:** Two half notes (minims) on the middle line (F4) and the space above (G4).
- Staff 3:** Four quarter notes (crotchets) on the lines (F4, G4, A4, B4).
- Staff 4:** Eight eighth notes (quavers) beamed in pairs on the lines (F4, G4, A4, B4).
- Staff 5:** Sixteenth notes (semiquavers) beamed in groups of four on the lines (F4, G4, A4, B4).
- Staff 6:** A dotted half note (minim with a dot) on the middle line (F4) and a quarter note (crotchet) on the space above (G4).
- Staff 7:** A dotted quarter note (crotchet with a dot) on the middle line (F4), followed by an eighth note (quaver) on the space above (G4), and another dotted quarter note on the middle line (F4).
- Staff 8:** A dotted half note (minim with a dot) on the middle line (F4), followed by a quarter note (crotchet) on the space above (G4), and another dotted half note on the middle line (F4).
- Staff 9:** Four groups of eighth notes (quavers) beamed in pairs, each group marked with a '3' indicating a triplet. The notes are on the lines (F4, G4, A4, B4).

In het voorbeeld bestaat elke regel uit één vierkwartsmaat. Wanneer elke kwartnoot één tel krijgt, kan er in elke maat tot vier geteld worden:

1. Een hele noot duurt dan vier tellen.
2. Twee halve noten duren elk twee tellen.
3. Vier kwartnoten duren elk een tel.
4. Acht achtste noten duren elk een halve tel.
5. Zestien zestiende noten duren elk een vierde tel.
6. Een halve noot met punt duurt drie tellen en een kwartnoot één tel.
7. Een kwartnoot met punt duurt anderhalve tel en een achtste noot een halve tel twee keer.
8. Een achtste noot met punt duurt drie vierde tel en een zestiende noot een vierde tel vier keer.
9. Een achtste triool: drie achtste noten die samen even lang zijn als twee achtste noten. Rekenkundig zouden het twaalfde noten zijn, maar in de muziek noemen we dit een achtste triool.

Hoe lang een noot duurt hangt af van het gekozen tempo. Een lied kan snel of langzaam gezongen worden. De tijdsverhouding binnen de verschillende notenwaarden blijft hetzelfde.

De maat (metrum) is de regelmatige terugkeer van beklemtoonde en onbeklemtoonde momenten. We lopen in de maat, ons hart klopt in de maat en zelfs ons leven heeft enige 'regelmaat'. Het woord maat komt van meten. In de muziek meet maat de tijd.

De onderstreepte lettergrepen krijgen vanzelf een accent wanneer de tekst gescandeerd wordt uitgesproken.

Er zijn twee groepen maatsoorten. We bespreken eerst de tweedelige maatsoorten. Hieronder vallen de maatsoorten waar het accent valt om de twee, de vier, de acht en de zestien eenheden. Vergelijk bijvoorbeeld een klok: tik - tak, marcheren:

links - rechts - links - rechts. Een eenheid, ook wel tel genoemd, is de notenwaarde die door de leider geslagen wordt om de maat en het tempo aan te geven. Het notenvoorbeeld hierboven heeft dus een tweekwartsmaat omdat de accenten om de twee kwarten vallen.

De methode gebruikt in een maat van twee tellen de bouwsteen tij - ger als metrum.

Ook een zes achtste en twaalf achtste maatsoort zijn tweedelige maatsoorten.

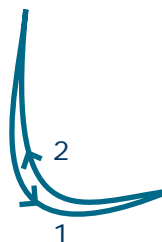
Verder zijn er de driedelige maatsoorten. Na het beklemtoonde maatdeel volgen bij deze maatsoort nog twee onbeklemtoonde eenheden. Hieronder vallen alle maatsoorten die accenten hebben om de drie of negen:

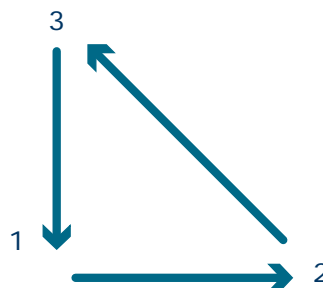
Voor de maatslag is het van belang dat de leerkracht in ieder geval de tweeslag beheerst.

De tweeslag met de rechteronderarm:

Sla de één omlaag en de twee omhoog.

De drieslag met de rechteronderarm: Sla de één omlaag, de twee naar rechts en de drie schuin omhoog naar links.

Een lied begint niet altijd op de eerste tel. Het kan bijvoorbeeld ook op de tweede of derde tel beginnen. Er is dan sprake van een opmaat. Houd er bij het inzetten rekening mee dat de klas altijd een slag later reageert dan de leerkracht aangeeft. Geef daarom altijd minimaal een slag vooraf. Wanneer de klas inzet op de één, geef dan de twee vooraf. Geef bij een inzet op de twee de één vooraf en bij een inzet op de drie de twee vooraf. Oefen dit in spelvorm met de klas: 'Jullie moeten goed opletten, want ik begin onverwacht en dan moeten jullie inzetten.'

Buig hierbij het hoofd en rommel wat met de spullen op het bureau. De klas zit in de starthouding. Geef opeens de voorslag waarop de klas moet inzetten. Dit kan bijvoorbeeld applaus zijn, meeslaan of door elkaar praten.

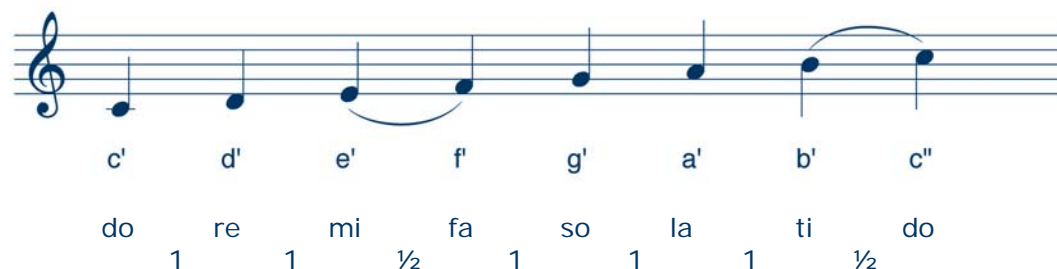
Ritme is het borduursel op het stramien van de maat. Binnen een maatslag kunnen dus meerdere noten vallen. Die noten kunnen allerlei vorm hebben, maar passen in hun totaliteit altijd in de slag:

tellen	
voorbeeld A	
voorbeeld B	
voorbeeld C	

Aan de notatie van de noten moet goed te zien zijn hoe lang ze klinken. Zodra er tekst bij staat wordt dat meestal minder duidelijk.

Toonhoogte

Het westerse toonstelsel omvat een reeks van zeven tonen. De afstanden tussen die tonen noemen we een hele afstand. Op twee plaatsen vinden we echter een halve afstand:

Toongeslacht

Er zijn twee 'toongeslachten':

- Slottoon (of grondtoon) do: majeur omdat do-mi een grote terts heeft (twee hele afstanden).
- Slottoon (of grondtoon) la: mineur omdat la-do een kleine terts heeft (anderhalve afstand).

De methode maakt gebruik van majeur- en mineurliedjes.

Een voorbeeld van een majeure liedje is 'De stoker en de machinist' (*Eigen-wijs*, blz. 156) en een voorbeeld van een mineur liedje is 'De Waggelmannetjes' (*Eigen-wijs*, blz. 96). De meeste liedjes zijn majeure liedjes.

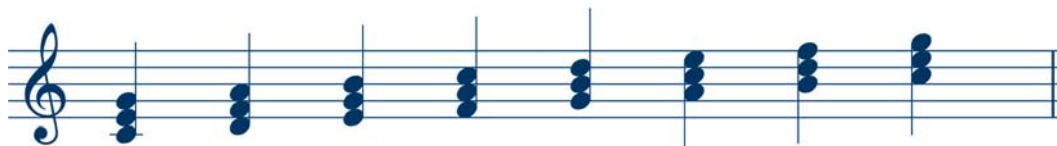
Een terts noemen we een interval. Dat is de afstand tussen twee tonen.

Een drieklank wordt gevormd door drie tonen die in tertsen verschillen. In het voorbeeld is op elke toon van de toonladder van c een drieklank gebouwd. De afstanden (intervallen) noemen we steeds een terts (soms een grote terts, soms een kleine terts). We geven een aantal voorbeelden:

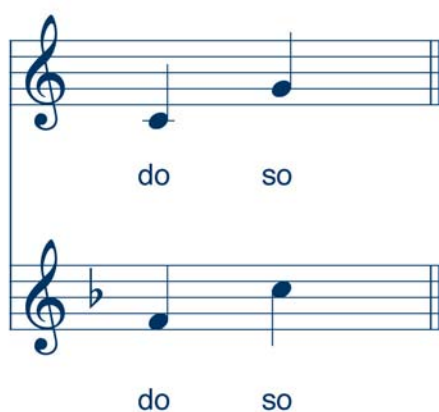
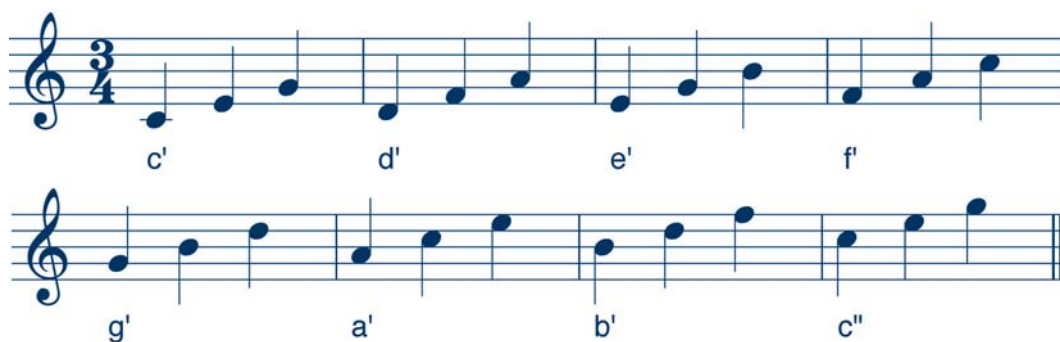
Van c naar e is een grote terts (c-d en d-e hebben beide een hele toonafstand).

Van d naar f is een kleine terts (d-e is een hele toonafstand, maar e-f is een halve toonafstand).

De afstand van de laagste tot de hoogste toon van de drieklank noemen we een kwint.

In het volgende voorbeeld zijn alle noten na elkaar genoteerd. Dit zijn gebroken drieklanken.

Voortekening

In de methode worden echter maar enkele do-plaatsen gebruikt: f en g komen het meest voor.

In het absolute systeem, het systeem met de notenbalk, wordt de plaats van de do bepaald door het gebruikte aantal kruizen (verhogingen met een halve toon) en mollen (verlagingen met een halve toon). Dit noemen we de voortekening.

Orff-instrumenten

Orff-instrumenten worden als volgt ingedeeld:

Klein slagwerk

claves
woodblock (met een paar kloppertjes met houten koppen)
schellenraam
bellenkrans
handtrom (diameter van 25 en 30 cm)
bekken (doorsnee van \pm 30 cm of meer)

Ritme-instrumenten en melodie-instrumenten

klankstaven (set): metalen staven op een houten of kunststof klankkastje
xylofoons (instrumenten met houten staven):
sopraanxylofoon
altxylofoon
sopraanklokkenspel (hard metalen staafjes)
altklokkenspel (hard metalen staafjes)
metallofoon (zachte, brede metalen staven op een houten klankkast)

Slagtechniek

Elke slag, op welk instrument dan ook, moet kort en licht zijn. Een sterk geluid ontstaat door de slagbeweging intenser te maken, niet door harder te slaan.

Het bespelen van ritme-instrumenten

Claves

Dit zijn twee korte stokjes van bruin hout. Het ene wordt stevig in de slaghand gehouden, het tweede ligt los tussen de vingertoppen en de muis van de andere hand. Het raakpunt is op ongeveer een derde van het uiteinde.

Woodblock

Dit is een rechthoekig stukje hardhout met opzij een spleet. Er wordt geslagen op het oppervlak dat zich het dichtst bij de spleet bevindt. Blijf op het slagoppervlak een derde van de rand.

Schellenraam

Dit instrument moet bij de steel worden vastgepakt en horizontaal vooruit gehouden worden. Met de andere hand slaat de bespeler op de rand de maat of het ritme. Schudden met dit instrument is alleen geschikt voor een klankspel. Bij een maat- of ritmespel komt het geluid bij het schudden altijd te laat.

Bellenkrans

Zie de werkwijze bij het schellenraam.

Handtrom

Een handtrom moet op spanning zijn. Gebruik dan ook alleen handtrommen die spanschroeven hebben. Het spannen gebeurt om en om: een halve draai aan de ene schroef, de volgende overslaan en dan een draai aan de daaropvolgende. Op deze manier trekt de metalen ring rond het vel niet scheef.

Het slaan op de handtrom gebeurt met de hand. Eventueel kan het ook met een grote klopper.

De bespeler houdt de handtrom met de houten rand in de hand schuin voor zich en slaat met de rechterhand dicht bij de rand (nooit in het midden).

Dit kan met vier vingers, met twee vingers of met de duim. Bij dit laatste beweegt de slaghand voor het vel langs en draait bij de rand, zodat de duim het vel hard raakt. De slag moet verend zijn. Dit vraagt oefening.

Het met de hand over het vel wrijven geeft een speciaal effect.

Triangel

Met dit instrument kan een lange klank worden bereikt door het na het aanslaan te laten uitklinken of door in een hoek het staafje snel heen en weer te bewegen (tremolo).

Bekken

Dit wordt bespeeld met een grote klopper met een zachte, vilten kop. De bespeler slaat hiermee bij de rand en laat het geluid uitklinken.

Het bespelen van ritme-instrumenten en melodie-instrumenten

Voor een kind en ook voor onervaren volwassenen is het bespelen van een staafinstrument niet eenvoudig. Bij de Orff-instrumenten kunnen de staven die niet nodig zijn eruit gehaald worden.

Xylofoon

De xylofoon heeft houten staven. De bespeler gebruikt bij dit instrument kloppers met harde, vilten koppen. In een symfonieorkest gebruikt de bespeler ook wel kloppers met houten koppen. Deze geven in de klas te veel lawaai. De kloppers moeten een verende slag maken.

Metallofoon

Dit instrument heeft metalen staven. Zie verder bij xylofoon.

Klokkenspel

Dit instrument wordt bespeeld met kloppers met houten koppen.

Tremolo spelen kan door:

- op een staafinstrument met een klopper snel heen en weer te gaan over twee naast elkaar liggende staven;
- met klein slagwerk te rammelen (bijvoorbeeld met het schellenraam), met staaf of klopper snel heen en weer te bewegen op het klanklichaam (bijvoorbeeld op triangel of woodblock).

Een basisinstrumentarium

We noemen de instrumenten die minimaal als basis op een school (met acht groepen) aanwezig moeten zijn.

Klein slagwerk

- 30 paar ritmestokjes (ook zelf te maken: diameter van 1 cm en lengte van 30 cm)
- 5 paar claves
- 1 woodblock
- 3 schellenramen
- 1 extra bellenkrans
- 3 handtrommen (diameter van 25 en 30 cm)

Staafinstrumenten

(De volgorde geeft de prioriteit aan.)

- 1 set klankstaven van anderhalf of twee octaven
- 1 altxylofoon
- 1 sopraanklokkenspel
- 1 altklokkenspel
- 1 sopraanxylofoon

Voor elk staafinstrument is een aantal kloppers nodig. Gebruik voor het klokkenspel een klopper met een houten kop en voor de xylofoon een klopper met een harde, vilten kop. Wanneer er meerdere kloppers per instrument aanwezig zijn, kunnen er ook meer leerlingen op spelen.

Bij de aanschaf van Orff-instrumenten is het van groot belang te letten op de kwaliteit. Vraag om advies aan een onafhankelijk deskundige. Het verdient aanbeveling het instrumentarium onder te brengen op een kar. Maak daarop een vaste indeling. Hierdoor wordt de kans op 'zwerven' van het materiaal aanzienlijk verkleind. Dit is natuurlijk sterk afhankelijk van de grootte en bouw van de school (bijvoorbeeld het feit of er een dislocatie is en of er meerdere bouwlagen zijn).

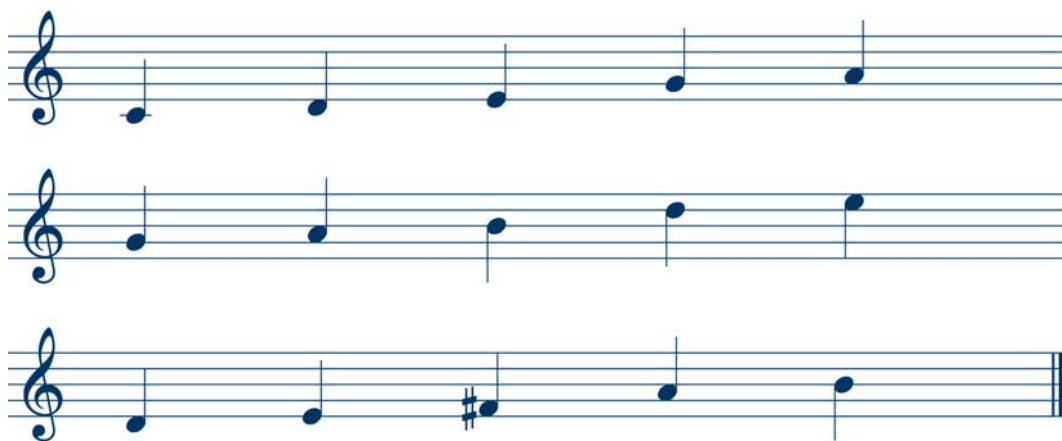
Ostinaat

Dit is een kort ritmisch of melodisch stukje dat als begeleiding bij een lied of liedbewerking wordt gebruikt.

Zo kan een canonfragment als ostinaat worden gespeeld of gezongen onder de hele melodie. Bijvoorbeeld: 'bim, bam, bom' als ostinaat onder de melodie van 'Vader Jacob'.

Pentatoniek

Dit is een reeks van vijf tonen binnen het octaaf waarin geen halve toonaafstanden voorkomen. De volgende fragmenten zijn voorbeelden hiervan:

Bij staafspelen kunnen de desbetreffende staven eruit worden gehaald. Het voordeel van pentatoniek is dat alle samenklanken goed klinken. Wanneer dit als begeleiding bij een lied wordt gebruikt, moet het lied pentatonisch zijn. Een voorbeeld hiervan is 'Klein Chineesje' (*Eigen-wijs* 142). In dit lied worden ook slechts vijf tonen uit het octaaf gebruikt. Er zijn ook veel so-la-so-mi liedjes voor kleuters. De kinderen kunnen dan op klankstaven helemaal hun gang gaan (improvisatie).

Ritmespel

Dit spel is wat betreft de opzet gelijk aan het maatspel. Alleen wordt bij het ritmespel een ritme en niet de maateenheden over meerdere partijen verdeeld.

Voorbeeld:

The image shows a musical score for a rhythm game in 4/4 time. It consists of four staves, each with a double bar line at the beginning. The staves are labeled on the left: 'tellen', 'groep A', 'groep B', and 'groep C'. The 'tellen' staff contains a sequence of eight quarter notes. The 'groep A' staff contains a half note followed by a beamed eighth-note triplet. The 'groep B' staff contains a half note followed by two quarter notes. The 'groep C' staff contains a half note followed by a beamed eighth-note triplet. The score is divided into two measures by a vertical line.

Een ritmespel is goed te gebruiken als ostinaat onder een lied. Oefen eerst dat een halve noot even lang duurt als twee kwartnoten en vier achtste noten.

Solmiseren

Dit is het zingen van een onbekende melodie op relatieve notennamen. Het is dus een middel om toonafstanden op de juiste manier te treffen. Hiervoor gebruiken we de relatieve notennamen die gerangschikt zijn van laag naar hoog:

do re mi fa so la ti do

Het absolute systeem gebruikt de letternamen:

c d e f g a b c

Het absolute systeem is noodzakelijk voor alle instrumentale muziek. Op een instrument ligt elke toonhoogte op een vaste (absolute) plaats. Denk aan de toetsen van een piano, de snaren van een gitaar en de gaten op een blokfluit. Bij de wijs do-re-mi-fa-so-la-ti-do op de witte toetsen van een klavier (orgel of piano) is de start op de toets c:

	cis	dis		fis	gis	ais		
c	d	e	f	g	a	b	c'	

De zwarte toetsen hebben een van de naastliggende witte toets afgeleide naam.

Dezelfde wijs vanuit de d spelen 'klinkt' niet. De reden hiervoor is dat deze 'toonladder' uit twee soorten afstanden bestaat: halve en hele afstanden. Tussen c-d, d-e, f-g, g-a bevinden zich hele afstanden. Tussen e-f en b-c zijn het halve afstanden.

	1	1	$\frac{1}{2}$	1	1	1	$\frac{1}{2}$	
c	d	e	f	g	a	b	c'	
do	re	mi	fa	so	la	ti	do'	

De zwarte toetsen maken halve afstanden met de witte toetsen waar ze tussen liggen. Er is een totaal van twaalf halve afstanden tussen c en c'. Zo is het mogelijk om vanuit elke willekeurige toon een do-re-mi-ladder te spelen.

We verduidelijken dit met het volgende voorbeeld:

Uit het voorbeeld blijkt het nut van dit systeem. Zonder kennis van de hele en halve afstanden zijn die toch goed te zingen, omdat ze in de do-re-mi-toonladder altijd op dezelfde plaats zitten (mi-fa en ti-do). Kruisen en mollen zijn nodig bij het spelen op een instrument. Bij het zingen gebruiken we ze niet. Onze stem heeft geen witte of zwarte toetsen. De toonhoogte maken wij door onze stembanden langer of korter te maken. De controle daarover ligt in ons gehoor.

We noemen het do-re-mi systeem relatief omdat de exacte toonhoogte van de tonen niet vastligt. We kunnen dit relatieve systeem goed gebruiken om kinderen te leren van het blad te zingen.

In deze methode beginnen we daarmee in groep 3 en we bouwen het langzaam uit van so-mi tot do-do.

Door het leren treffen, krijgen kinderen inzicht in de verhoudingen tussen de tonen. Ze leren de intervallen (de verschillende afstanden tussen de tonen) bewust zingen.

Wanneer we het voorbeeld op absolute notennamen zouden zingen, dan moest dat elke keer weer op andere notennamen. Bij do-re-mi is het steeds hetzelfde.

We willen met het 'treffen' bereiken dat kinderen bewust gaan luisteren naar de verhoudingen tussen tonen. Dit bevordert het bewust zingen en het letten op zuiverheid. We zijn van mening dat er geen betere manier is om ons toonstelsel met zijn halve en hele afstanden aan kinderen over te brengen. Zie ook onder Muziektheorie.

Stemvorming

We willen zoveel mogelijk onbewust aan stemvorming doen. Een spelvorm is hiervoor dan ook heel geschikt. Wanneer er een verbetering nodig is in het zingen van de klas, ga dan niet vertellen wat er fout gaat. Neem een maatregel tot verbetering.

De stemvorming omvat drie componenten:

- adem;
- klank (of resonans);
- articulatie.

Ademen met opgetrokken schouders komt veel voor. Werk daar via gerichte oefeningen aan. Probeer bij een lied een fantasievorm te bedenken waarbij de buikademhaling wordt gestimuleerd.

Bijvoorbeeld 'De stoker en de machinist' (*Eigen-wijs*, blz. 156). De locomotief laat stoom ontsnappen, wegrijden op 'tsj, tsj' en over de soep heen blazen. Bij de component klank imiteren we klankvolle geluiden.

Bijvoorbeeld: klok, bel of sirene.

De derde component is het stimuleren van een goede articulatie. Een oefening hierbij is het etalagespel. De kinderen beelden zich in dat ze in de etalage van een groot warenhuis staan. De mensen op straat zien de kinderen wel, maar kunnen niet horen wat ze zingen. Daarom moeten de kinderen met hun mond goed laten zien welke woorden ze zingen. Ze moeten dus overdrijven met hun mond. Hierna kan de etalage op een kier opengaan. De mensen kunnen het nu een beetje verstaan. De kinderen blijven overdrijven met de mond.

De tabel geeft een uitwerking bij de drie componenten van de stemvorming. De nummers achter de liederen verwijzen naar de liedbundel *Eigen-wijs*.

Adem	Klank	Articulatie
Nabootsen van geruis: wind, lekke band, douche, wekker.	Nabootsen van: fietsbel, sirene (op doe, duu, die), klokgelui, zoemen van insecten.	Nabootsen van: koekoek, kukeleku, tok tok, rombedebom, retteketet, tik tak.
Nabootsen van klanken en tonen: sirene, scheepstoeter, fietsbel, klankstaaf.	Instrumenten imiteren: fluit (tutu), trom (rrrom bomm), klankstaaf (duum), xylofoon (ploemm).	Het etalagespel.
Ademspelletjes: soep afkoelen, raam laten beslaan, kaars uitblazen.	Liederen en canons met resonansmogelijkheden: 'Rommelebobmelebob' (51), 'Zoem zoem zoem' (70), 'Mijn vader is ...' (82), 'Ayo' (250), 'Doemla' (184), 'A ram sam sam' (185), 'Ai simpa' (186).	Liederen en canons die spelenderwijs de articulatie stimuleren: 'Okidokipokipom' (24), 'Ploem de pluimstaart' (129), 'Attakatamoeva' (230), 'Chilliwack' (279), 'Ping en Pong' (336).
Liedjes op één adem zingen, uitspinnen van de adem op tsj, fff, sss.	Liederen zingen op klanklettergrepen: moe, noe, bim, duum, ploem, ding, pam, tring.	Liederen zingen op klanklettergrepen: lo, le, bo, wi, tim.
Lange tonen zingen: bimm, ting, ni, nuu.	Neuriën van liederen.	Spreekteksten: zie <i>Eigen-wijs</i> .
Zingend tellen: gebonden zingen, de telwoorden achter elkaar door zingen.		

Stiltespel

De klas maakt een geluid met de mond of met een instrument. Het geluid wordt steeds zachter totdat het helemaal stil wordt. Dan laat de leerkracht een speld vallen. De klas begint met een applaus dat overgaat in het klappen in de maat.

Kinderen	Allemaal	Leerkracht	Allemaal
Zeggen bijvoorbeeld: 'tikke, tikke, tikke' enzovoort Let op een gelijk begin en einde!	Stilte	Laat een speld vallen.	Applaus: Dit groeit van onregelmatig klappen naar regelmatig in de maat klappen.

Wegveegspel

Op het bord staat een lied genoteerd in relatieve notennamen (do-re-mi ...).
Bijvoorbeeld: 'Brand in Mokum' (*Hoy een Lied*, blz. 167).

S-S- S- S- S- S--- S- S---
f f f-
m m m- m-
r-
d-d- d-d- d- d-
ss ss

De klas zingt het lied een paar keer op notennamen van het bord. De leerkracht wijst mee. Dan worden een paar notennamen weggeveegd. De klas zingt weer het lied op notennamen. De weggeveegde namen worden uit het hoofd gezongen.

Opnieuw veegt de leerkracht een paar notennamen weg. Het wordt nu steeds spannender. Dit gaat door totdat er niets meer op het bord staat. Dit spel is bedoeld als hulpmiddel bij het solmiseren, maar het kan ook gebruikt worden bij het aanleren van een lied.